

**LANDBOUWKRONIEK
DCLXXVII**

**Maar aanleiding van drie jaarverslagen van
drie Coöperatieve Zuivelfabrieken**

In de laatste weken werden mij toegezonden drie jaarverslagen van Coöperatieve Zuivelfabrieken, namelijk die te Harich (Balk), te Wirdum en te Kimsward. Terwijl ik daarvoor aan de afzenders mijn dank betuig, geeft mij dit aanleiding om uit die jaarverslagen het een en ander naar voren te brengen.

Het volgende staatje geeft in de eerste plaats een overzicht van het aantal leden en het aantal koeien der drie fabrieken.¹

	leden	koeien.	koeien/lid	hoeveelheid	K.G./koe	vet %
Harich	189	2013	14 á 15	7.416.698	3684	3,14
Wirdum	76	1656	21 á 22	6.667.706	4029	3,08
Kimsward	10	181	ca. 18	768.912	4243 *	-

* zie opmerking in tekst

Wij hebben hier dus te doen met twee groote fabrieken en een kleine. De vergelijking van het ledental met dat der koeien leert, dat de leden van de eene groote (Wirdum) voor een belangrijk deel moeten bestaan uit groots veehouders. Het gemiddelde, aantal koeien per lid ligt toch tusschen 21 en 22. Op de ledenlijst komen dan ook namen voor met 40, 38, 35 koeien. Maar toch bedraagt het aantal leden met minder dan 10 koeien nog 18.

Van de, fabriek te Harich ligt het gemiddelde aantal, koeien tuschen 14 en 15. Het aantal leden met minder dan 10 koeien bedraagt hier niet minder dan 65. Doch onder de leden komen er ook voor met 48, 42, 41 en 40 koeien. Het aantal leden met 35 of meer koeien bedraagt hier 26, terwijl dat getal voor de fabriek te Wirdum 25 is. Hier vormen dus de leveranciers met 80 of meer koeien ongeveer 1/3, van het aantal, terwijl dit voor Harich nog minder dan 1/5 bedraagt. Genoeg om in het licht te stellen, dat in Harich meer het klein bedrijf, in Wirdum meer, het grootere op den voorgrond treedt.

De 188 koeien van Kimsward zijn geen *werkelijke*, maar slechte *berekende* koeien. Daar alle koeien der leden ten aanzien van melkgift en vetgehalte om de 14 dagen gecontroleerd worden, kon uit de melkregisters worden nagegaan, hoeveel dagen alle koeien der leden te zamen waren gemolken. Dit aantal

¹ Laatste 4 kolommen toegevoegd door zhn. / gegevens Kimsward 'hoeveelheid' uit FNZ jaarverslag 1909

bedroeg 51.970. Aangenomen, dat de lactatie periode gemiddeld 300 dagen bedraagt, levert dit een aantal van 178 koeien die werkelijk tot het produceren der melk aan de Kimswerder fabriek hebben meegewerkt. Dit getal is allicht nauwkeuriger dan een telling der koeien bij de leden, daar dit slechts den stand op een gegeven oogenblik, kan aangeven en ten allen tijde kan veranderen. Voor een kleine fabriek als die te Kimsword zal deze mogelijke wisseling van het aantal koeien eerder aanleiding geven, tot fouten van beteekenis, dan bij de groote-re met 2000 koeien of daar tegen aan. Laat ik nog opmerken, dat de 8 koeien, die in het bovenstaande staatje de Kinswerder fabriek ook nog van melk hebben voorzien, eveneens berekende koeien en wel afkomstig van de 33.938 K.G. melk die de fabriek van niet-leden heeft bijgekocht. Het getal daarvan is berekend naar de gemiddelde hoeveelheid melk, die de koeien der leden hebben geproduceerd.

Door de 2018 koeien der fabriek te Harich zijn in het geheel aan de fabriek geleverd 7.416.698 K.G. melk. Dat is gemiddeld 3684 K.G. per koe in één jaar. De 1655 koeien van Wirdum hebben geproduceerd 6.667.706 K.G. melk, overeenkomend met een gemiddelde jaargift van 4029 K.G. melk. Geheel nauwkeurig geven deze cijfers de werkelijkheid, wat de productiviteit betreffend, niet weer. Doch de betrekkelijk kleine verschillen, die een gevolg zijn van verkoopen of bijkooopen van koeien, kunnen op een aantal van ruim 2000 en ruim 1600 koeien nooit een grooten invloed uitoefenen.

Misschien staat een lezer nog wel eenigszins verrast, wanneer hij ziet, dat de zware koeien in het hartje van Friesland's greidhoek, op de beste kleigraslanden, gemiddeld slechte 345 K.G. melk meer produceeren dan de veel lichtere dieren van het toch niet om zijn groote vruchtbaarheid bekende Gaasterland. Mocht men misschien hierbij de veronderstelling willen uitspreken, dat er een belangrijk verschil in het vetgehalte zal zijn, dan word hierbij opgemerkt, dat ook dit wel iets is in het voordeel der fabriek te Wirdum, maar toch ook niet van heel groote beteekenis. Het gemiddelde vetgehalte over het boekjaar 1908/09 bedroeg te Wirdum 3,14 % en te Harich 3,08 %. Berekent men de hoeveelheid boter, die gemiddeld per koe is geproduceerd, volgens de formule $B = (V - 0.2) \times 1,15$, dan komt men voor Wirdum op 136,2 en voor Harich op 122 K.G. Dat verschil is inderdaad wel van enige beteekenis, maar toch niet zóó groot, als menigen misschien met het oog op de eigenschappen van den bodem had verwacht.

De voor de fabriek te Kimsword berekende hoeveelheid melk per koe en per jaar bedraagt 4243 K.G. Daar dit getal op andere wijze is verkregen dan de boven gegeven gemiddelden van Wirdum en Harich, is vergelijking niet mogelijk. Het gemiddelde vetgehalte over het geheele jaar vind ik in het verslag der Kimswerder fabriek niet.

De hoeveelheid melk, die de Haricher fabriek per dag zou hebben ontvangen, indien de melkleverantie gelijkmatig over het geheele jaar ware verdeeld geweest, zou moeten bedragen 20.320 K.G. Daarentegen werd op den dag der ge-

ringste leverantie in werkelijkheid ontvangen 5876 K.G. en op dien der hoogste 36.223 K.G. Dat is dus op zijn minst bijna 14.600 K.G. beneden het gemiddelde en op zijn hoogst bijna 16.000 K.G. melk er boven.

Voor Wirdum waren deze getallen: het gemiddelde 18.268 K.G. Op zijn minst was de werkelijke leveratie hier 7310 K.G., op zijn meest 28.050 K.G. In het eene geval dus 10.958 beneden het gemiddelde, in het andere 9782 K.G. erboven. De verschillen zijn dus voor de fabriek te Harich belangrijk grooter dan voor die te Wirdum. Terecht klaagt het verslag van Harich dan ook, dat de verhouding tusschen zomer- en wintermelken over het afgelopen boekjaar al even slecht bleef als in het vorige.²

	<i>gemiddeld K.G.</i>	<i>datum min.</i>	<i>minimum K.G.</i>	<i>% van gem.</i>	<i>datum max.</i>	<i>maximum K.G.</i>	<i>% van gem.</i>
<i>Wirdum</i>	18.268	3 febr.	7.310	40	3 juni	28.050	153
<i>Harich</i>	20.320	5 febr.	5.876	29	1 juni	36.223	178

Te Wirdum werd de kleinste hoeveelheid ontvangen op 3 Februari, de grootste op 8 Juni. Te Harich waren deze datums 5 Februari en 1 Juni. Dit wijst er reeds met voldoende duidelijkheid op, dat de oorzaak van dit verschil in geleverde hoeveelheid moet worden gezocht en den tijd van afkalven, die nog altijd bijna overal grootendeels in Februari en Maart schijnt te vallen.

Nu is dit inderdaad met het oog op de fokkerij de geschikste tijd. De koeien en de kalveren komen dan in het land, als ze flink in staat zijn eenig ongunstig voorjaarsweer te verdragen. En daarom zal er altijd wel een belangrijk verschil tusschen zomer en wintermelken moeten blijven. Doch er zijn verschillende redenen, in het belang der fabriek, die het wenschelijk maken, dat dit verschil niet te groot zij. Een der redenen is wel, dat men dan in een gedeelte van den staltijd met niets dan oudmelke koeien zit en dat moet noodzakelijk een nadeeligen invloed uitoefenen op de kwaliteit der producten.

A. R.

---

2 Door zhn, in tabel gezet

**LANDBOUWKRONIEK.
DCLXXVIII**

**Naar aanleiding van drie jaarverslagen van
coöperatieve zuivelfabrieken. II**

In de vorige kroniek gaf ik één der oorzaken aan, waardoor een groot verschil in de hoeveelheid per dag geleverde melk, gedurende de zomer en de wintermaanden, nadeelig moet werken op de exploitatie der fabriek, namelijk dat men gedurende zekeren tijd grootendeels melk van oudmelkekoeien moet verwerken, wat de kwaliteit van het product moet benadeelen. Ik wensch daaraan nog een tweetal andere oorzaken van nadeel toe te voegen.

De gemiddelde hoeveelheid melk aan de Haricher fabriek bedroeg 20.320 K.G. per dag of 142.240 K.G. per week. Neemt men gemakshalve aan, dat het gemiddelde wekelijksche vetgehalte elke week overeen kwam, met dat van het geheele jaar (wat natuurlijk niet het geval is) dan zou daaruit, indien alle melk verwerkt werd, een gemiddelde wekelijksche boterproductie volgen van $\pm$ 4700 K.G. Kon de directeur er op rekenen, dat hij iedere week ongeveer die hoeveelheid boter zou krijgen, dan zou hij in verband daarmee geregelde wekelijksche afnemers voor zijn product kunnen zoeken. In plaats daarvan moet hij gedurende een zeker aantal weken ongeveer 8000 K.G. boter plaatsen, namelijk in den zomer, terwijl er des winters een aantal weken zijn, waarin hij maar over $\pm$ 1300 K.G. kan beschikken.

Nu moge het waar zijn, dat het onmogelijk is voortdurend bij vaste afnemers te plaatsen, moge eveneens waar zijn, dat een gelijkmatig melklevering tot de onmogelijkheden behoort, het is toch eveneens waar, dat bij overigens gelijke omstandigheden diegene de hoogste prijzen zal kunnen bedingen, welke het meest zeker is van den geregelde gelijkmatige levering. In grove trekken zou men kunnen zeggen, dat de hoeveelheid die een fabriek geregeld bij vaste afnemers kan plaatsen, afhankelijk is van de kleinste hoeveelheid, die zij in één der weken produceert. Voor de Haricher fabriek zou dit dus pl.m. 1300 K.G. bedragen, dat is 3400 K.G. beneden de gemiddelde hoeveelheid en 6700 K.G. minder dan het maximum. Daarvoor moet dus meer of minder ongeregelden afzet worden gezocht.

Voor de fabriek te Wirdum zijn deze getallen: gemiddeld pl.m. 4300 K.G., maximum $\pm$ 6600 K.G., minimum pl.m. 2000 K.G. De verschillen zijn wel belangrijk kleiner, doch de hoeveelheid boter, waarvoor meer of minder ongeregelden afzet moet worden gezocht, loopen toch nog in de duizenden kilo's. Of beide fabrieken aangesloten zijn bij de Coöperatieve Zuivelexport-Vereeniging is mij onbekend,

doch dit doet er in dit geval niets toe, daar het slechts een verplaatsing der moeilijkheid meebrengt. Is het wel het geval, dan zit de directeur dier vereeniging met de onregelmatige hoeveelheden boter.

Een derde nadeel der ongelijkmatige melklevering is, dat de fabriek op de verwerking der grootste hoeveelheid melk worden ingericht. Als de grootste hoeveelheid melk, die per dag naar de fabriek komt pl.m. 36.000 K.G. bedraagt dan moet die op denzelfden dag kunnen worden gecentrifugeerd en den volgenden dag gekarnd gekneed, enz. De werktuigen daarbij in gebruik moeten op de verwerking van 36.000 K.G. per dag berekend zijn en het helpt in dit opzicht niet dat er een half jaar later dagen komen, waarop men maar ongeveer 6000 K.G. behoeft te verwerken.

Ditzelfde geldt ook van het personeel, dat de fabriek in dienst moet nemen. Men moet dit óf regelen naar de groote hoeveelheid melk in de zomer en heeft dan in den winter overtollig krachten, óf wel de arbeiders worden in de druksten tijd overmatig zwaar belast en ook dat moet ongunstig werken, omdat het onwillekeurig aanleiding geeft, dat het werk met minder zorg wordt verricht, waardoor de kwaliteit van het product vermindert. Het is waar, men kan aan dit bezwaar in zekere mate tegemoet komen, door des zomers losse arbeiders in dienst te nemen, doch dit blijft altijd binnen enge grenzen beperkt, omdat men dan al heel spoedig te doen krijgt met ongeschoolde of minder goed geoefende werkers. Zoo heeft, blijkens den loonstaat voor het personeel, de fabriek te Wirdum op een totaal aantal loontrekkenden van 24 er slechts 9 alleen gedurende het zomerhalfjaar in dienst.

De verleiding was groot om, naar aanleiding van de gegevens, die in deze drie jaarverslagen voorkomen, verdere vergelijkingen te maken met betrekking tot de uitkomsten der exploitatie. De overweging echter, dat men, om in dezen juist te kunnen oordeelen, allerlei bijzonderheden moet in aanmerking nemen, welke de verslagen niet altijd vermelden, heeft mij daarvan terug gehouden. Zoo heeft bijv. alleen reeds de omstandigheid, dat bij de eene fabriek ieder leverancier zelf de kosten van vervoer der melk naar de fabriek moet dragen, terwijl dit bij een andere in meerdere of mindere mate geschiedt voor gemeenschappelijke rekening, invloed van betekenis op het bedrag, dat de leden per K.G. melk uitbetaald krijgen.

Ik staak daarom de vergelijking en ga uit de drie verslagen nog enkele bijzonderheden opdiepen, welke mijn aandacht sterk hebben getroffen.

In het verslag der fabriek te Harich komen een tweetal grafische voorstellingen voor, die ik van genoeg belang acht, om hier een beschrijving te geven van hetgeen zij trachten in het licht te stellen. Zij hebben betrekking op het vetgehalte van twee leden der fabriek, in vergelijking met dat der fabriek zelve. Van week tot week zijn deze vetgehalten aangeduid door middel van verticale streepjes, die te langer zijn, naarmate het vetgehalte hooger is. Hoe hooger dus de toppen

dezer lijnen komen, des te hooger is het vetgehalte. Verder zijn de toppen dezer verticale lijntjes voor elken leverancier en voor de fabriek door een dikke, een gestippelde lijn en een dunne vereenigd.

De dikke streep wijst aan den gang van het vetgehalte van het lid A., die sedert 1901 lid is van de controle-vereeniging. De gestippelde lijn doet hetzelfde voor het lid B., die tot nog toe van de controle afkeerig bleef. De eerste grafische voorstelling heeft betrekking op den loop der vetgehalten gedurende het jaar 1901/'02, de tweede geeft hetzelfde voor het jaar 1908/'09. Op het controle-lid had toen dus de melkcontrole gedurende zeven jaar haar invloed kunnen uitoefenen.

Gedurende het jaar 1901/'02 was het vetgehalte der melk van het lid, dat bij de controle was aangesloten, 5 maal boven het gemiddelde der fabriek, terwijl dit met het niet bij de controle aangesloten lid 14 maal het geval was. Toen verkeerde dus ten aanzien van het vetgehalte de niet-controle-man in de gunstigste omstandigheden. Zeven jaar later was de toestand belangrijk gewijzigd. Het vetgehalte van den controle-man was toen 49 maal boven het gemiddelde en dat van den niet-controle-man slechte 8 maal. Hieruit volgt dus, dat het lid, hetwelk zijn koeien gedurende zeven jaar geregeld had laten controleeren, belangrijk was vooruit gegaan, terwijl er bij den ander althans een betrekkelijke achteruitgang is.

Betrekkelijk kan die achteruitgang worden genoemd, omdat blijkens het jaarverslag het gemiddelde vetgehalte der fabriek in dien tijd gestegen is van 2.94 op 3.08 %. De mogelijkheid bestaat dus, dat het vetgehalte van den niet-controle-man is gelijk gebleven. Doch dit feit maakt den vooruitgang voor den controle-man nog des te grooter. Hij heeft toch niet alleen den vooruitgang der geheele fabriek mee kunnen volgen, maar is belangrijk vooruit gekomen.

In het verslag is tevens berekend, hoeveel verschil deze verschuiving heeft op de uitbetaalde bedragen en wel per 50.000 K.G. melk. A., die aan de controle deed, ontving daardoor voor de genoemde hoeveelheid in 1908/'09 een bedrag van f 219,80 meer. B., die er niet aan mee deed, ging per 50.000 K.G. f 144,55 achteruit, vergeleken met de gemiddelde uitbetaling der fabriek. Terecht wordt dan ook aan het slot van deze beschouwing door het verslag geconstateerd, dat het groote nut der melkcontrole ook hier weer opnieuw is aangetoond.

Een paar vragen doen zich intussch ten aanzien van dit punt nog voor. Hoe staat het met de melkproductie dezer leden, in verhouding tot het aantal koeien? In het verslag is de uitbetaling berekend per 50.000 K.G. melk en dus aangenomen, dat de melkproductie der koeien gelijk is gebleven. Is dit inderdaad het geval? Een tweede vraag: Hoe staat het met de hoeveelheid voeder door beide leden in die jaren vervoederd? Of zoo die opgave te moeilijk is, hoedan met

de kosten van het krachtvoeder der beide leden, in het eene jaar zoowel als in het andere?

Uit het verslag van de Haricher fabriek breng ik verder nog naar voren, dat op de ledenvergadering van den 5en Mei 1909 werd besloten het personeel, aan de fabriek werkzaam, een pensioen op 65-jarigen leeftijd te verzekeren waarvan volgens het verslag de nadere regeling nog dient te worden vastgesteld.

Dit besluit verdient m.i. ten zeerste te worden toegejuicht en ik vermeld het dan ook opzettelijk in de hoop, dat dit mede aanleiding zal geven dat elders de zaak ook nog eens zal worden overwogen. Mij dunkt door de mogelijkheid, de eerlangs van Regeeringswege, door wettelijke regeling, in het pensioen-vraagstuk zal worden voorzien, behoeft geen enkele fabriek zich te laten terughouden. Komt die wettelijke regeling binnenkort tot stand, dan zal het wel geen al te groote moeite kosten de fabrieksregeling daarmee te doen overeenkomen. En het pensioenvraagstuk heeft reeds zoolang in de politieke atmosfeer gehangen, dat een twijfelachtige stemming omtrent een spoedige oplossing niet geheel ongegrond is.

Bovendien komt het mij voor, dat bij inrichtingen als de Coöperatieve Zuivelfabrieken zorg voor den ouden dag van het personeel een noodzakelijke aanvulling is van de zorg voor een goed loon voor dat personeel. Ik wil hierbij niet uitgaan, van ideëele motieven. Hoeveel waarde ik daaraan in tal van andere gevallen ook heb toegekend, het is mij altijd voorgekomen, dat men daarmee bij het drijven van een zaak niet al te ver komt. Mij dunkt die noodzakelijkheid moet volgen uit het belang, dat de coöperatieve fabrieken hebben bij goed personeel, dat bekwaam en in staat is den arbeid in de fabriek met de vereischte zorg te verrichten.

Om goed personeel te verkrijgen moet men de leden daarvan goed beloonen. En om goed personeel te houden moet men in staat zijn om iemand, die zich in dienst der fabriek heeft afgewerkt, te kunnen zeggen. De tijd van rust is gekomen, de fabriek kan door, jongere krachten beter worden gediend. Hier is het besluit dat u het vooraf bepaalde pensioen toekent. Bestaat die mogelijkheid niet, dan loopt men gevaar, dat uit een soort medelijden iemand in dienst wordt gehouden, die eigenlijk niet meer voor zijn werk berekend is. Zoo opgevat konden de kosten, door de fabriek aan de verzekering van een pensioen van het personeel besteed, in de toekomst nog wel eens blijken goed belegde gelden te zijn geweest

Ik doe nu verder nog een enkele greep uit het verslag van Wirdum. Van de 1655 koeien, wier melk aan deze fabriek wordt verwerkt, zijn er 685 die om de 14 dagen worden gecontroleerd, overeenkomstig de eischen daaromtrent door het bestuur van het *Friesch Rundveestamboek* gesteld. Misschien valt het den lezer nog niet mee, dat in een der beste plaatsen van onze greidstreek nog maar ruim

40 % van alle koeien worden gecontroleerd, op een wijze dat de resultaten der controle een behoorlijke mate van betrouwbaarheid erlangen.

Voor dit onderzoek moet men aan de fabriek betalen (per koe *f* 1,25). Verder bestaat gelegenheid tot kosteloze controle, voor de koeien der leden om de drie weken. Het verslag schat het, aantal hiervan op 570 Zodoende blijven er nog 400 koeien over, of ruim 24 %, die in het geheel niet worden gecontroleerd. Met deze koeien wordt natuurlijk ook gefokt en zodoende hangt het van het toeval af, of deze een nageslacht voortbrengen, dat voor de boterproductie iets betekent. Dat is toch ook wel wat veel in het hartje van onze greidstreek!

A. R.

**LANDBOUWKRONIEK.
DCLXXIX**

**Naar aanleiding van drie jaarverslagen van
coöperatieve zuivelfabrieken. III**

Op de balans der Wirdumer fabriek vindt men met het bijschrift „Ledenfonds” op de creditzijde een post van *f* 31.114,02. Dit wil dus zeggen, dat de fabriek een schuld heeft van ruim *f* 31.000, maar aan wie? Volgens de letter van de balans aan het ledenfonds, maar dit zegt zonder nadere toelichting niet veel. In elk geval is uit de balans zonder nadere omschrijving niet te lezen, dat er een zeer groot verschil is tusschen deze creditpost en tal van anders, die eenvoudig aanduiden, dat de vereeniging vroeger bepaalde sommen van verschillende personen en instellingen heeft geleend en daarvan thans nog zooveel, als de balans onder de creditzijde vermeldt, is schuldig gebleven. Dat verschil wil ik hier even kort uiteenzetten.

Schuldig is de fabriek dit even goed als de andere creditposten van de balans, maar feitelijk geleend heeft zij het niet. Wanneer bij deze fabriek een instelling als het ledenfonds niet bestond, dan zou zij alle jaren iets meer voor de geleverde melk aan de leden hebben kunnen uitkeeren. Volgens het verslag bedroeg dit in het afgelopen jaar voor alle leden te zamen *f* 2000. Daar ongeveer $6\frac{2}{3}$ miljoen K.G. melk is geleverd bedraagt dit 3 cent per 100 K.G., terwijl de gemiddelde uitbetaling *f* 4,82½ per 100 K.G. was. In plaats van ook deze 3 cent per 100 K.G. uit te keeren, wordt er een soort spaarpot van gemaakt, waarin elk lid een aandeel krijgt, naar verhouding van het aantal K.G. melk, dat bij geleverd heeft. Door middel van het ledenfonds houdt dus elk lid, nadat de geleverde melk over het afgelopen jaar volledig is afbetaald, nog een bedrag te goed, dat jaarlijks vermeerdert.

De leden ontvangen hiervan rente naar 4% en zij kunnen hetgeen zij als hun aandeel in het ledenkapitaal (d.i. de gezamenlijke spaarpot) van de fabriek te vorderen hebben niet op eischen, zoolang zij nog lid zijn. Zodoende vormt elk lid gedurende den tijd, dat hij melk levert aan de fabriek, voor zich zelf een reservekapitaaltje, waarover hij bij het eindigen van het lidmaatschap de beschikking krijgt.

Voor iemand, die jaarlijks 25 koeien met een melkgift van gemiddeld 4000 K.G. melkt, zal het bedrag, dat jaarlijks als zijn aandeel in het ledenfonds, tegen 3 cent per 100 K.G. wordt bijgeschreven *f* 30 bedragen. Aangenomen dat iemand zijn bedrijf op dien voet gedurende 40 jaar voortzette, dan zou hij bij het boeraf worden *f* 1200 van de fabriek hebben te vorderen.

In het afgelopen boekjaar werd aan drie uittredende leden hun aandeel in het ledenfonds uitbetaald. Dit bedroeg te samen *f* 1903,54. In het vorige boekjaar waren er twee leden, die uittraden en te zamen *f* 1216,40 als hun aandeel in het ledenfonds ontvingen.

Het beginsel, waarvan deze instelling uitgaat, is op zich zelf heel mooi en praktisch. Mooi omdat de bedoeling is om uit de belangrijkste bron van inkomsten der veehouderij, het geld dat uit de melk wordt gemaakt, een reserve voor later, laat ons eens zeggen voor den ouden dag op te bouwen. Practisch is de instelling, omdat deze reserve bijna onmerkbaar door de leden wordt gevormd.³

Van groote beteekenis kan het beginsel achter, zooals de Wirdumer fabriek het tot nog toe toepast, niet zijn. Dit blijkt reeds uit de omstandigheid, dat iemand die 40 jaar lang de melk van 25 koeien heeft geleverd, bij zijn uittreden nog maar de beschikking krijgt over *f* 1200. Wel zou het mogelijk zijn van dit reservefonds inderdaad een zaak van groote beteekenis te maken, door bijv. in plaats van 3 cent een tienmaal zoo groot bedrag per 100 K.G. melk in te houden en dit telkens voor elk lid te goed te schrijven. Een veehouder, zooals boven is verondersteld, zou dan na 40 jaar *f* 12.000 hebben te vorderen. Dat is toch inderdaad wel een bedrag waarvan iemand zich een flink verzorgde ouden dag kan verzekeren

Wanneer de pensionering van het personeel der zuivelfabrieken ter sprake komt, dan wordt niet zelden als argument, om de zaak te bestrijden, gebruikt dat de oude dag van de leden evenmin is verzekerd. Welnu, zooals boven is aangegeven, hebben de leden het volledig in hun macht, om door middel van het ledenfonds zich zelf tegen een dreigenden onverzorgden ouden dag te vrijwaren.

Natuurlijk kunnen er tal van bezwaren tegen deze toepassing van het beginsel, dat aan de instelling van een ledenfonds ten grondslag ligt, worden aangevoerd. Laten we enkel daarvan onder de oogen zien.

Men zou kunnen zeggen, dat het kapitaal, waarover de vereeniging zodoende de beschikking kreeg, veel grooter is dan de geheele waarde van grond, gebouwen en werktuigen, die zij gebruikt. Dit is volkomen waar, want aangenomen, dat te Wirdum, bij een uitkeering van 3 ct. per 100 K.G. aan het ledenfonds, dit laatste thans ongeveer het hoogste bedrag heeft bereikt (wat naar alle waarschijnlijkheid niet het geval is) dan zou bij een 10 maal zoo groote uitkeering het fonds meer dan 3 ton bedragen.

Doch mij dunkt toch dat dit volstrekt geen bezwaar is. De vereeniging zou kunnen beginnen met al haar schulden af te lossen. En voor wat er boven de waarde van grond, gebouwen werktuigen in het ledenfonds kwam, zou zij veilige belegging kunnen zoeken, hetzij als hypotheek als anderszins. Een deel van het

³ *Hier gaat kroniekschrijver uit van de veronderstelling, n.l. dat het ledenkapitaal alleen maar bedoeld is voor 'later', voor de oude dagsvoorziening. Meer hierover in de reactie van directeur K. Frietema uit Wirdum (zhn.)*

ledenfonds zou naar alle waarschijnlijkheid ook wel, zonder zakelijke waarborg, in de omgeving te plaatsen zijn.

Meent men al dat de vereeniging niet over zulk een groot kapitaal moet hebben te beschikken, welnu het ledenfonds kan ook zeer goed tot verzekering van den ouden dag der leden worden gebruikt, zonder dat het ter beschikking van de vereeniging blijft. Boven berekende ik, dat bij uitkeering van 3 ct per 100 K.G. melk voor een veehouder met 25 koeien, jaarlijks *f* 30 in het ledenfonds wordt te goed geschreven. Bij een 10 maal zoo hooge uitkeering zou *f* 300 ter beschikking komen. Wanneer een fabriek jaarlijks voor iemand die som stortte, dan zou elke soliede levensverzekeringmaatschappij daarvoor aan het lid op 60-jarigen leeftijd (of wel iets jonger of ouder) een aardige lijfrente voor het verdere leven willen uitkeeren.

Men zou hiertegen kunnen aanvoeren, dat de storting van die *f* 300 per jaar niet vast is, doordat óf de hoeveelheid melk kan verminderen, af wel het lid gedwongen kan zijn op te houden met het bedrijf en dus uit te treden. Ook dit is geen bezwaar, want elke levensverzekeringmaatschappij is bereid, om wanneer iemand ook maar eenmaal *f* 300 stort, dit terug te betalen in den vorm van een lijfrente, die bijv. op 60-jarigen leeftijd begint. Voor elke volgende storting, die de fabriek voor het lid deed, zou zodoende de lijfrente van jaar tot jaar hooger worden.

Nu we zoo zoetjes aan op het gebied der levensverzekering verzeild geraken, kan ik niet nalaten er op te wijzen, dat hier vooral voor de coöperatieve zuivelfabrieken, in verband met de instelling van het ledenfonds, een vruchtbaar arbeidsveld braak ligt. Ik wil dit met enkele voorbeelden toelichten. Mij is een levensverzekeringsmaatschappij bekend, die voor uitkeering van een kapitaal van *f* 1000 op zestigjarigen leeftijd (of indien de verzekerde eerder komt te overlijden, bij zijn dood) een jaarlijksche premie van *f* 24,05 eischt, als de verzekerde op 27 jarigen leeftijd begint te betalen.

Men ziet dat is reeds te bereiken met de uitkeering, die de fabriek te Wirdum voor een groot aantal leden nu al aan het ledenfonds doet. Voor den veehouder, waarvan boven de berekening is opgezet, zou de uit te keeren som bijna *f* 1250 bedragen. Wilde men de uitkeering op 65-jarigen leeftijd (of bij vroeger overlijden) hebben dan zou de premie *f* 21,66 per jaar en per *f* 1000 bedragen en dan was met *f* 30 per jaar een uitkeering van ruim *f* 1400 te verkrijgen.

Gesteld nu eens, dat de fabriek te Wirdum haar ledenfonds in dien zin hervormde, dat zij op zich nam om jaarlijksch bij die levensverzekeringsmaatschappij ongeveer 3 cent per 100 K.G. melk voor haar leden te storten. Ik zeg hierbij „ongeveer”, omdat natuurlijk het aantal K.G. melk voor elk lid niet standvastig is en een levensverzekeringsmaatschappij vaste premies eischt. Wanneer dus 3 cent per 100 K.G. melk voor een lid een lager bedrag gaf dan de eenmaal vastgestelde premie, dan moest de fabriek het recht hebben dat kleine bedrag ook

van het melkgeld af te houden. Omgekeerd wanneer dit bedrag iets groter was dan de vaste premie, dan zou het lid dit bijbetaald kunnen krijgen. Welken invloed zou dit nu hebben op op een lid, die op 27-jarigen leeftijd aan de fabriek was gekomen?

Hij zou de zekerheid kunnen krijgen, dat hem op 65-jarigen leeftijd ruim f 1400 werd uitgekeerd en dat zulks evenzeer aan zijn weduwe of zijn kinderen geschiedde, als hij vroeger kwam te overlijden. Nu is f 1400 wel niet een groot bedrag, maar het is toch altijd een som, die niet te versmaden is. Bovendien kan worden gezegd, dat een boer die met het veehoudersbedrijf ophoudt, er dan f 1400 ruimer voor staat dan zonder deze instelling het geval zou zijn geweest. Ook dat hij op die wijze zijn weduwe en kinderen f 1400 meer nalaat dan anders het geval ware geweest

Nu is, wanneer men nogmaals het beginsel der levensverzekering toepast het beschikbaar hebben van f 1400 op 65-jarigen leeftijd al weer iets van meer betekenis. Dezelfde levensverzekerings-masatschappij geeft ook gelegenheid om zich lijfrente te koopen, die dadelijk ingaat. Iemand die 65 jaren telt moet, om zich een jaarlijksche uitkeering van f 100 voor het vervolg van zijn leven te verzekeren, daarvoor terstond f 1007 betalen. De boven aangeduide f 1400 ruim zou dus de koopprijs kunnen worden eene lijfrente van ongeveer f 140 gulden per jaar.

Ook dit is nog geen som, waarvan de ex-veehouder zich terstond in weelde kon baden. Doch men vergete niet, dat die f 140 per jaar dan ook niets anders beteekend dan een vermeerdering van het inkomen, waarvan hij anders had moeten leven. Daarbij komt nog iets anders. Wanneer een fabriek er eenmaal toe is overgegaan om 3 cent per 100 K.G. melk in het ledenfonds te reserveeren, dan is het m.i. ook niet onmogelijk om dat bedrag 2,8 à 4 maal zoo groot te nemen. Dit zou te gemakkelijker mogelijk worden, omdat door de aanvulling, die ik hier aangeef, het doelbewuste streven zou ontstaan, om den leden op hun ouden dag een pensioen te verzekeren.

Op dit oogenblik zijn de ledenfondsen aan de fabrieken niet veel anders dan een goedgevulde spaarpot, waarin ieder lid een aandeel heeft. En nu is een gevulde spaarpot altijd wel een heel mooi ding maar ik kan mij voorstellen, dat vele leden aldus redenren: Sparen kunnen we zelf ook wel en dus dat ledenfonds aan de fabriek beteekent niet veel. Nu is die redeneerias wel niet geheel onjuist; immers door het ledenfonde wordt vast gespaard en wanneer het aan de leden zelf wordt overgelaten, dan kan men zeker zijn dat een aantal het verzuimen. Doch het is evenzeer waar, dat een dergelijke redeneering de belangstelling der leveranciers in het ledenfonds verzwakt en dus ook den lust om er zich offert voor te getroosten. Ik verwacht dat dit anders zou worden, indien daaraan werd verbonden het streven om de leden op 60 à 65-jarigen leeftijd een pensioen te verzekeren, of wel aan weduwe en kinderen bij vroeger overlijden een kapitaal te doen uitkeeren.

Wanneer per 100 K.G. melk 6 cent werd ingehouden, zou een veehouder met 25 koeien, die op 27-jarigen leeftijd lid was geworden, de zekerheid kunnen krijgen dat bij zijn dood aan zijn weduwe *f* 2800 werd uitgekeerd en dat hij die som zelf ontving, als hij 65 jaar werd. Dan zou hij daarmee een pensioen van *f* 280 's jaars kunnen kopen. Werd 9 cent per 100 K.G. melk ingehouden, den waren deze bedragen *f* 4200 ineens of *f* 420 pensioen.

A. R.

Naar aanleiding van de drie jaarverslagen van Coöp. Zuivelfabrieken.

(Ingezonden).

Mijnheer de Redacteur.

De naar mijne meening zeer belangrijke landbouwkroniek in uw nummer van Maandag 4 dezer en als vervolg daarop die in het blad van heden, geeft mij aanleiding u beleefd plaatsing van het volgende te vragen.

De reden van mijn verzoek is tweeërlei.

In de eerste plaats omdat de zaak, die de geachte kroniekschrijver behandelt, van zooveel belang is, acht ik het gewenscht, dat meer dan eens de aandacht hierop gevestigd wordt. Gedachtig aan het „*eenmaal is geenmaal*” doen wij zeker goed, *herhaaldelijk* de leden van de coöperatieve vereenigingen er op te wijzen, dat het goed is, dat een gedeelte van het geld, dat zij misschien in den vorm van melkgeld zouden kunnen ontvangen, op eene nader aan te geven wijze voor hen worde bewaard voor nader aan te geven doeleinden.

In de tweede plaats, omdat de schrijver bij zijne heschouwingen uitgaat van het jaarverslag van de coöp. zuivelfabriek, welker beheer aan mij is toevertrouwd, zal ik waarschijnlijk enkele zaken iets nader kunnen toelichten of aanvullen, daarbij rekening houdende met de practijk. In dit verband zal ik eene enkele kantteekening maken op het door den kroniekschrijver beredeneerde.

Op de laatste balans dan van de coöp. zuivelfabriek te Wirdum komt op de creditzijde onder het hoofd *Ledenkapitaal* (de schrijver noemt het *Ledenfonds*, wat ook eene goede benaming is), een post voor van f 31.114,02, (d. w. z. dat de vereeniging eene schuld heeft aan de leden van genoemd bedrag. Deze schuld is ontstaan, doordat de vereeniging in den loop der jaren van de door haar voor oprichting en uitbreiding geleende gelden meer heeft afgelost, dan zij meende dat op de gebouwen etc. moest worden afgeschreven als waardevermindering.

Wat jaarlijks meer werd afgelost van de schuld dan werd afgeschreven voor waardevermindering, werd den leden - ieder in verhouding tot geleverde hoeveelheid melk - te goed geschreven. De schuld van de vereeniging is dus een bezit voor de leden. Van dit bezit ontvangen de leden eene rente van vier procent. 't is dus kapitaal, veilig en tegen goede rente belegd, waarvan men de rente jaarlijks mag gebruiken, terwijl het kapitaal zelve onaangeroerd moet blijven.

Volgens genoemd jaarverslag werd over het laatste boekjaar f 2000 voor alle leden te zamen bijgeschreven, wat - zooals de kroniekschrijver heeft nagerekend - overeenkomt met een bedrag van ± f 30 voor een veehouder, die de melk van 25 koeien heeft geleverd. Het beginsel - zegt de schrijver - van de instelling van een ledenfonds is mooi en practisch, mooi omdat op die manier eene reserve wordt gemaakt voor den ouden dag en practisch, omdat die reserve bijna on-

merkbaar wordt gevormd. Een groot voordeel is, dat de leden deze bezitting - dit geld - niet kunnen uitgeven.

Of dan ieder lid niet op zijn eigen kan passen? Wij weten maar al te goed, dat als regel kan worden aangenomen, hoe meer men heeft, hoe meer men uitgeeft. In alle rangen en standen van de maatschappij is deze regel van toepassing, dus ook bij den boerenstand.

En waartoe wordt het dan uitgegeven, als men het te zijner beschikking heeft? Zou het niet mogelijk zijn, dat er bij het opnieuw inhuren meer met dit overgespaarde kapitaaltje rekening werd gehouden als men het in eigen beurs had dan dat men het aan de fabriek had als „aandeel in het ledenkapitaal”, dat is: als iets dat men eerst na vele jaren zal ontvangen?

Van groote beteekenis kan het beginsel echter, zooals de Wirdumer fabriek het tot nog toe toepast, niet zijn, zegt de schrijver. Dit blijkt uit de omstandigheid dat iemand die 40 jaar lang de melk van 25 koeien zal hebben geleverd, bij zijn uittreden nog maar de beschikking krijgt over $\pm f 1200$. Van deze $f 1200$ zal hij - op 65jarigen leeftijd - eene kleine lijfrente kunnen koopen misschien van $f 120$ per jaar. Dit is geen som van groote beteekenis, doch beteekent alleen eene vermeerdering van inkomen van $f 120$ per jaar. Terecht merkt de schrijver op dat, wanneer eene fabriek er eenmaal toe is overgegaan om 3 cent per 100 K.G. melk (dit komt ongeveer overeen met genoemde $f 30$ per jaar over 25 melkkoeien) te reserveeren, het niet onmogelijk is dat bedrag 2, 3, of 4 maal zoo groot te nemen.

Bijzonder veel prijs stel ik er hier op te kunnen mededeelen, dat de fabriek te Wirdum over de jaren 1905-'06 en 1906-'07 resp. ruim 10 en bijna 8 cent per 100 K.G. melk reserveerde, of te veel bijschreef op ledenkapitaal, zoodat reeds toen nagenoeg werd gedaan, wat de kroniekschrijver in de toekomst als bereikbaar beschouwt. Dat over het laatste boekjaar weer een geringer bedrag werd bijgeschreven, vindt zijn oorzaak in bijzondere omstandigheden. De genoemde cijfers bewijzen echter, dat practisch op deze manier wel iets van beteekenis kan worden bereikt. Eene bijschrijving van 10 cent per 100 K.G melk beteekent reeds - naar het zoo pas genomen voorbeeld - eene lijfrente van $\pm f 400$ per jaar. En juist wanneer alle fabrieken op deze manier te werk gaan, zal er gemakkelijk voor alle leden zooveel kunnen worden bespaard.

Jammer alleen dat voor kleine veehouders - en die hebben het zeker dooreengenomen minstens zoo noodig als de grootere - de bedragen nog steeds wel wat klein zullen zijn, omdat zij eene te geringe hoeveelheid melk leveren.

Tot zoover gaan mijne ideeën vrijwel parallel met die van den kroniekschrijver, maar of nu aan het idéé „Ledenkapitaal vormen” direct het idee „verzekering” - bij eene maatschappij of onderlinge - moet worden verbonden, betwijfel ik vooral nog. Ik geef het den schrijver nog niet zoo grif toe dat er over de ledenfonds-

en geredeneerd zal worden: „Sparen kunnen we zelf ook wel en dus dat ledenfonds aan de fabriek beteekent niet veel.” Ik geloof veeleer, dat wanneer ze eenmaal bezig zijn kapitaal te vormen, de leden dit kapitaal liefst ook wat vlug zien stijgen. In ieder geval gaat het niet aan om met hetzelfde ledenkapitaal de premies voor eene verzekering te betalen, eenvoudig om deze reden, dat de vereeniging het ledenkapitaal noodig heeft in haar bedrijf. In zekeren zin is het ledenkapitaal denkbeeldig; 't is eenvoudig de meerwaarde die de fabriek etc. heeft boven de resteerende oprichtingsschuld. Zelfs wat aan uittredende leden - als haar aandeel in het ledenkapitaal - wordt betaald, moet door de blijvende leden - weer in verhouding tot de hoeveelheid melk - worden aangevuld. Theoretisch juist, is dit practisch ook het beste, wil men niet in moeilijkheden komen inzake de noodige kasmiddelen.

Het ledenkapitaal is niet eenvoudig ingehouden melkgeld, zonder meer. Was dat zoo, dan zou elke stijging van ledenkapitaal voor de vereeniging ruimer kasmiddelen beteekenen en dan zou men dit geld kunnen uitgeven, ook wel voor premiën voor eene verzekering.

Resumeerende kom ik - en hiermede wil ik eindigen - tot deze conclusies, dat het van groot belang en practisch zeer wel uitvoerbaar is, dat door de coöperatieve zuivelfabrieken van beteekenis iets wordt gedaan aan kapitaalvorming voor de leden, en dat eerst bij uittreden uit de vereeniging, als dus de oude dag en met dien de tijd van rust is aangebroken, het zoogenaamde „ledenkapitaal” worde betaald om dan te dienen óf tot vermeerdering van inkomen óf - wat in sommige gevallen beter zal zijn - tot het koopen van eene lijfrente.

U, mijnheer de Redacteur, ten zeerste dankende voor de mij verleende plaatsruimte, teeken ik hoogachtend,

K. FRIETEMA,
directeur van de Coöp. Zuivelfabriek te Wirdum
Wirdum, 11 October 1909.